

Sportfilm och patriotism i Putins tjänst

© Markus Alexandersson

Journalist och historiker

Författarkontakt <markus.alexandersson@telia.com>

Publicerat på idrottsforum.org 2020-06-10

I Ryssland används historia i hög utsträckning för att skapa en starkare rysk identitet i linje med Vladimir Putins politiska idéer. Segern i andra världskriget är det tydligaste exemplet och används brett och intensivt för att framställa Ryssland som det land som räddade världen från fascismen, inte minst genom påkostade filmer. Under de senaste åren har även sport blivit ett betydelsefullt område för Putinregimen för att skapa stolthet och befästa en bild av ett stolt förflutet. Alla större ryska filmproduktioner är beroende av stöd från staten och den statliga filmpolitiken utgår från att enbart stödja filmer som kan bidra med nationalistiska och patriotiska känslor. I den här artikeln spåras

utvecklingen med en tillbakablick på olika traditioner inom sportfilm och idéer om hur man har försökt skapa känslor genom sport. En närmare titt på tre filmer producerade mellan 2013 och 2018, vilka alla blev stora framgångar, bidrar till en bra bild av hur sport spelar en betydelsefull roll i skapandet av patriotism och stöd för Vladimir Putin.

MARKUS ALEXANDERSSON har en bakgrund som sportjournalist, bland annat som frilansande reporter för Aftonbladet. Han har en kandidatexamen i historia från Lunds universitet och ett intresse för historiebruk och idrottens funktioner för skapande och upprätthållande av identiteter.

Inledning

I slutet av april i år hade filmen om den sovjetiska fotbollsspelaren Eduard Streltsov premiär. Bara några månader tidigare hade berättelsen om målvakten Lev Jasjin gått upp på ryska biografer – en film som var beställd av självaste president Putin (Condee, Prochorov & Prochorova, 2020).

Båda spelarna ingick i laget som vann OS i Melbourne 1956, kanske den största sovjetiska fotbollsframgången någonsin, och berättelsen om deras insats kan skänka nostalgi till dem som minns spelarna och bidra till ökade patriotiska känslor bland ryssar från olika generationer.

Att två ryska sportfilmer har premiär inom en kort tid är numera inget ovanligt. Sedan tiden strax före OS i Sotji 2014 har en lång rad filmer om sport producerats och blivit stora tittarsuccéer. Filmerna skapar en koppling mellan sovjetiska idrottsframgångar och politiska ambitioner och tycks vara i linje med strategin att genom film fostra det ryska folket i traditionella värderingar och patriotism. Hur har den här utvecklingen sett ut? Och varför används sportfilmer för att nå Vladimir Putins politiska mål?

Sportfilm för ökad nationell känsla

I Ciudad de Guatemala 2007 talade Putin inför delegater i Internationella olympiska kommittén – ett av få offentliga tillfällen då han talat engelska och första gången han gjorde det som president. Han förespråkade att vinter-OS 2014 skulle arrangeras i Sotji i Ryssland och garanterade kommittén att det skulle finnas snö. Stora internationella idrottsevenemang skulle bli en metod att vinna respekt och få omvärlden att rikta blicken mot Putin och Ryssland. Efter att Sotji med knapp marginal tilldelats spelen sa Putin att ”det här är inte bara ett erkännande av Rysslands idrottsframgångar, utan tvivel är det också ett gott betyg på vårt land” (Walker 2020). Efter OS skulle Ryssland bland annat också tilldelas ishockey-VM 2016 och fotbolls-VM 2018. Dessa evenemang tjänade syftet att få Ryssland att resa sig från sin ”knästående position”, få stormaktsstatus och spela i högsta ligan i världspolitiken, enligt Andrej Makaruchov, professor och expert på rysk utrikes- och säkerhetspolitik, i en artikel från 2013. Makaruchov betonar också att underhållningsaspekten av evenemangen är ”avgörande för att öka känslorna av nationell stolthet genom sport”. Som exempel på hur underhållning kan förstärka betydelsen av ett sportevenemang nämner han den franska filmstjärnan Gerard Depardieu, som beviljades ryskt medborgarskap och som

spelar en rysk sportchef i den påkostade statligt sponsrade filmen *Sports Without Borders*, som hade premiär precis före OS (Ponars 2013).

Ungefär samtidigt som förberedelserna pågick som allra mest inför OS 2014 började ett större antal andra påkostade filmer med sporttema att produceras. En genomgång på filmsajten IMDb illustrerar tydligt den signifikativa ökningen av antalet sportfilmer på 2010-talet – men också att flera av filmerna var påkostade produktioner och blev stora publiksuccéer .

Nikolaj Lebedev hade bland annat regisserat filmen *Zvezda* (Stjärnan, 2002) om en specialgrupp ur den sovjetiska armén som under andra världskriget hade skickats bakom den tyska fiendelinjen när han 2013 tilldelades uppdraget att regissera filmen om ishockeyspelaren Valerij Charlamov. Filmen producerades av Nikita Michalkov, den kanske mest inflytelserika personen inom rysk filmindustri och en varm anhängare av Vladimir Putin samt regissör av flera filmer av patriotisk karaktär. Filmen hade en budget som då var en av de högsta för någon ryskproducerad film.

När filmen, *Legenda no. 17* (Legend nr 17, 2013), hade premiär för utvalda gäster höll presidenten och hockeyfantasten Putin ett tal som direkt sändes i tv. ”Jag är övertygad om att när filmen släpps så kommer den att bli populär bland hockeyfans, sportfans och andra som helt enkelt är stolta över vår nations prestationer. Charlamov var en av dem som visade på vår nations framgång och storslagenhet”, sa Putin (Rusfilm 2013).

Legenda no. 17 blev den första i en rad påkostade sportfilmer och det ”första framgångsrika exemplet på en återupplivning av minnen med målet att främja kalla kriget-andan om ideologisk tävlan”, hävdar Petre Petrov (2020).

Petrov skriver också att om de olympiska stjärnorna var de klarast lysande i det forna Sovjet så är filmen det ideala verktyget för att åter samla ihop dessa minnen – ”då dessa framgångsrika stjärnor kunde få en ny betydelse i de förväntade olympiska spelen och de politiska intressen som följer med det”. (Petrov 2020)

När Putin firade sin 63-årsdag bjöd han in till en stor fest som också innehöll en ishockeymatch, i vilken han själv deltog tillsammans med andra celebriteter, bland annat flera skådespelare från filmen om Charlamov. Namnet på tillställningen var ”Legend nr 11”, efter det nummer Putin själv bar som en oblyg koppling mellan honom själv och ishockeyhjälden.

Sportfilmer under kalla kriget

Under kalla kriget förelåg en ständig fruktan för att öst och väst skulle drabba samman. Genom såväl militär upprustning som propaganda prövades och mättes supermakternas muskler. Sportarenan blev en plats för propaganda och mästerskapen ett substitut för militära kraftmätningar. Matcher och tävlingar mellan öst och väst var sprängfyllda med symbolik och prestige.

Även spelfilmen blev betydelsefull. Mest handlade det om att framställa historien på ett sådant sätt att det väckte patriotiska känslor bland tittarna. Filmen blev ett utmärkt medium för att framställa den man identifierade sig med på ett positivt sätt och förstärka en misstänksamhet mot rollfigurer som representerade fienden, skriver filmhistorikerna Tony Shaw och Denise Youngblood i en artikel (2017) om kalla krigets sport, film och propaganda med en jämförelse mellan USA och Sovjet.

Sportfilmer producerades i både Hollywood och i Sovjetunionen – men istället för att fokusera på kraftmätning mellan öst och väst hade filmerna länge en annan utgångspunkt. Det kunde handla om porträtt av idrottare som trots motstånd och sämre förutsättningar men genom målmedveten träning eller starkt drivna tränare nådde framgångar. Produktionen av sportfilmer var klart större i Hollywood, som till skillnad från sovjetisk film också nådde ut till en internationell publik. Sportfilmer i Sovjetunionen var ofta lågbudgetfilmer, som med några få undantag inte blev några tittarsuccéer. De var ofta komedier, melodramer och ibland även musikalerna. En tydlig skillnad mot sportfilmer som producerades i USA – och ett utmärkande drag i de sovjetiska – var att tränaren ofta hade den andra huvudrollen och ibland den första, en inte helt ovanlig skildring inom socialistisk realism (Shaw & Youngblood 2017).

Under Reaganåren och upptrappningen av kalla kriget under första halvåret av 1980-talet förändrade Hollywood sitt sätt att göra sportfilmer, vilket gav både större intäkter och genomslag. Shaw & Youngblood (2017) menar att det var ett eko av Reagans retorik om det onda imperiet och kallar det ”man-mot-maskin kliché”. Som exempel nämner de *Miracle on Ice* (1981), filmen om det amerikanska ishockeylandslagets bragdartade triumf mot Sovjetunionen i OS i Lake Placid 1980. Allra tydligast kommer nog dramaturgin till uttryck i den klassiska kampen mellan Ivan Drago och Rocky Balboa i *Rocky IV* från 1985. Ivan Drago framställs som en brutal robot som programmerats för att döda och som representerar kommunismen medan Rocky Balboa ges mer mänskliga och sympatiska drag. Rockys seger framställs som en seger för kapitalismen och för freden och bilderna efter

matchen var starkt symboliskt laddade för att skapa patriotiska känslor och illustrera den markanta skillnaderna mellan USA:s och Sovjetunionens värderingar (Shaw & Youngblood 2017).

Film om det förflutna på Hollywood-sätt

Under 1990-talet förändrades filmproduktionen i Ryssland. Filmindustrin hade finansierats och styrts av staten, men när pengarna uteblev och stora delar av infrastrukturen för film försvann innebar det att antalet produktioner sjönk drastiskt. Samtidigt innebar nyöppnade marknader och den attraktionskraft amerikansk kultur utövat på ryska medborgare att importen av Hollywood-producerad film gjorde att rysk film fick svårt att hävda sig. I ett land med så pass stark filmtradition som Ryssland fanns det såväl en stark tilltro till filmens kraft som starkt drivna filmskapare. Runt millennieskiftet påbörjades därför en återfödelse av rysk filmproduktion. Ett sätt att möta den ryska filmpublikens efterfrågan på Hollywoods filmspråk var att anamma en amerikansk stil på ett ryskt sätt och att illustrera det förflutna enligt Hollywoods sätt, menar filmhistorikern Stephen Norris (2012). Enligt Norris uppstod en besatthet av patriotism och det förflutna. När Nikita Michalkov – han som senare skulle producera bland annat *Legenda no17* – 1997 valts till ordförande i den ryska filmskaparunionen efterlyste han i ett tal ”nya hjältar” som skulle bygga en ny rysk patriotism. Stephen Norris skriver att det inte är någon tillfällighet att förändringen av rysk filmindustri, med intresse för historisk film gjort med Hollywoods filmspråk, uppstod samtidigt med Putins växande inflytande och framväxten av en rysk nationalism. ”Patriotism och det förflutna säljer” (Norris 2012).

Michail Chvudkoi var kulturminister under Putins första presidentperiod och blev sedan direktör för den federala filmmyndigheten. Han lovade då att hans myndighet skulle finansiera ”filmer av patriotisk och historisk natur”. Dessa filmer skulle ”skicka ett särskilt budskap till det ryska folket, att Ryssland åter igen skulle vara på väg uppåt och att familjevärderingar och hårt arbete skulle kunna erövra allt” (Norris 2012).

Rysk filmproduktion återhämtade sig efter millennieskiftet med alltfler produktioner av filmer med historiskt tema. Det fanns en strävan att göra film som väckte patriotiska känslor och som knöt samman det nya Ryssland med positiva historiska händelser, antingen från Sovjeteran eller från tiden innan 1917. Antalet filmer om idrott var dock få. En förändring skedde några år in på 2010-talet, och några av dessa filmer kan mycket väl sägas

motsvara Chvudkojs krav på familjevärderingar och hårt arbete. Också de nya hjältar som Michalkov efterfrågade – och den patriotism som Putin så gärna vill att filmen ska främja – etablerades genom dessa filmer. Nationell historia med hjältar att förenas kring kan mycket väl uppnås genom sportfilmer likaväl som filmer om krigliga framgångar.

I maj 2013 var Vladimir Putin värd för ett möte om Rysslands filmindustri. I sitt inledningsanförande berättade presidenten att statens ekonomiska stöd för filmproduktion sedan millennieskiftet hade ökat 12,5 gånger. ”Regeringen gör en stor insats för att hjälpa rysk filmindustri att bli konkurrenskraftig och möta tidens efterfrågan”, sa han i sitt öppningsanförande. Han sa också att publiken förväntar sig fler filmer som följer ”strategiska mål för nationell utveckling och samhällets behov, filmer som har ett allvarligt, kreativt och utbildande inflytande” och som ”förespråkar hälsosamt leverne, patriotism, andlighet, medkänsla och ansvarskänsla” (Kreml 2013).

Exempelfilm 1: *Legenda no. 17* (2013)

En av de filmer Vladimir Putin nämnde i sitt tal var *Legenda no. 17*. Titeln anspelar på tröjnumret som under 1970-talet innehades av storstjärnan Valerij Charlamov. Det är också kring honom filmen kretsar – även om det i traditionell mening inte endast är en biografisk film. Lika mycket som den utgår från Charlamovs karriär handlar den om den legendariska coachen Anatolij Tarasov och det sovjetiska landslagets överraskande prestation mot NHL-stjärnorna från Kanada i en matchserie 1972.

Det är en välgjord film som byggs upp på klassiskt Hollywoodmanér och slutar med ett klimax – där det genom berättelsens karaktär är lätt att känna starka sympatier för de sovjetiska spelarna och närmast antipatier för de kanadensiska. Och det är det som är det intressanta. Man kan dra sig till minnes alla Hollywoodproduktioner som illustrerat kontrasten mellan den mänskliga västerlänningen, lite nervös och med flackande blick, som möter ryssen som inte bara är fysiskt större utan med ett närmast monsterligt utseende och brist på mänsklighet – det som Youngblood & Shaw (2017) beskriver som ”man-mot-maskin kliché”.

I *Legenda no. 17* är det tvärtom.

De kanadensiska spelarna är fysiskt större med grova anletsdrag och hotande blick. De spelar ojuste och framställs närmast som robotliknande figurer. De sovjetiska – och framförallt Charlamov – utstrålar värme och uttrycker känslor.

Det är lätt att betrakta matchen som en kamp mellan ont och gott, mellan öst och väst. Förspelet till matchen illustreras som att Kanada ser ner på Sovjet, trots att Sovjet är regerande världs- och olympiamästare. Den anspelar på en känsla av att väst inte tar Sovjet på allvar, att de inte förmår att se landet som en jämlike. På så sätt är filmen en patriotisk produkt som i sin framställning utgår från ett amerikanskt filmspråk, men i sin ansats att beskriva västs överlägsna attityd ter sig rysk i den form vi i vår samtid kan identifiera som den ryska känslan av västvärldens blick på Ryssland.

Att filmen kommit att betraktas som en patriotisk film och omhuldats av Vladimir Putin gör att blicken på den söker identifiera inslag med politiska konnotationer. Tarasovs ledarskap är ett sådant. När den unge Charlamov först möter Tarasov framställs tränaren som brutal, maktlysten och enväldig. Ingen förstår hur han motiverar sina beslut, men få ifrågasätter dem. Man liksom vet att Tarasov gör det rätta. Det är bara representanten från Politbyrån som inte förstår Tarasovs storhet och gör allt för att motarbeta honom. Charlamov gör det också – till en början. Han känner sig orättvist behandlad av sin tränare och utbrister i en sekvens hur han hatar honom, efter det att Tarasov tvingat spelarna att skjuta hårda skott mot Charlamov.

Men sedan vänder det. Charlamov är lojal mot Tarasov och vägrar att motarbeta honom trots sportministeriets krav på honom att göra det. När landslaget ska resa till Kanada dyker Tarasov upp vid flygplatsen, trots att han inte ska följa med. I en närmast övertydlig scen springer Charlamov mot Tarasov och kramar om honom hårt. När landslaget sedan når framgång i Kanada växlar scenerna mellan hockeymatchen och Tarasov, som vandrar omkring på en asfaltsplan i Sovjet. Efteråt ringer laget också till Tarasov och berättar att det är han som ligger bakom framgången.

Det är lätt att betrakta filmens Tarasov som en symbol för en politisk ledare. Man kan som betraktare tycka att han är onödigt hård och ifrågasätta några av hans val – men vi ska förstå att han hela tiden har vetat vad han har gjort och att även de som har känt sig utsatta av honom i slutändan är tacksamma för sin ledares insatser.

Exempelfilm 2: *Chempiony* (2014)

Filmen *Chempiony* (Mästarna) följer i tre mer eller mindre parallella spår tre framgångsrika ryska atleter: gymnasten Svetlana Chorkina, brottaren Alexander Karelin och simmaren Alexander Popov – som alla tre blev flerfaldiga olympiska mästare. Filmen utspelar sig under 1990-talet och avslutas med

OS i Sydney 2000. Idrottsstjärnornas olympiska medaljer och idrottsliga framgångar är de första för den nya nationen Ryssland. De tre idrottsstjärnorna etableras som nationella hjältar i en turbulent tid för den nya statsbildningen och i det vakuum som Sovjetunionens upplösning innebar för många i fråga om identitet och samhörighet.

I filmen är naturligtvis idrottsframgångarna centrala – men ännu mer är det individerna bakom framgångarna som lyfts fram och de tre bedöms för så mycket mer än sina prestationer. De upplever motgångar som de lyckas övervinna, vilket gör deras prestationer ännu mer imponerande. Stjärnorna beskrivs först vara totalt besatta av idrottslig framgång men finner efterhand andra värden i livet. Framförallt handlar det om lojalitet, mot träningskompisar, en fästmö, och familjen. De tre är inte bara framgångsrika idrottare utan också människor som tänker, läser, blir kära – och är helt mänskliga. Men de framstår genom filmen inte bara som vanliga – utan som särdeles goda förebilder.

Rysslands 1990-tal har blivit förknippat med oligarker, opålitliga politiker och andra kriminella individer. Det var en tid av brist på hjältar. Den här filmen kan mycket väl ses som ett försök att etablera just hjältar från det moderna Rysslands födelse och göra dem till mer än symboler för sina idrottsliga prestationer. De kan fylla ett utrymme och en längtan efter lojala och varma människor som faktiskt gav många ryssar något att vara stolta över även på 1990-talet.

Filmen är snyggt gjord. Det går knappast att inte själv känna stark sympati med de tre idrottsstjärnorna och dras med i en rysk patriotism. Filmen upplevs också dokumentär genom hur produktionen på ett skickligt sätt klipper in verkliga tv-bilder mellan de fiktiva, vilket skapar en trovärdighet om att det var verkligen så här det var. I de avslutande scenerna möter vi de tre idrottshjältarna i deras nuvarande skepnad. Då har de rollen att instruera och hjälpa unga idrottsutövare i deras respektive grenar, vilket förstärker känslan av ambitionen att lyfta fram dem som goda förebilder som är på riktigt.

De tre atleternas enorma framgångar är motiv nog att välja ut dem för en film, men det finns anledning att tro att det också finns andra grunder. Två av dem är eller har varit ledamöter i det ryska parlamentet, invalda för det som brukar kallas Putins maktparti; Förenade Ryssland. Alexander Karelin är ledamot för närvarande och röstade nyligen för att förändra konstitutionen för att möjliggöra för Putin att regera till 2036. Svetlana Chorkina har tidigare varit parlamentsledamot och uttalar ofta sitt stöd för Vladimir Putin. ”Jag stöder allting som presidenten gör i inrikes- och utrikespolitiken. Ryssland

är respekterat, det är helt klart. Vi uppskattar våra andliga och morala värderingar väldigt mycket. Vi minns vår historia och skyddar den ömt”, har hon bland annat sagt. ”Vi behöver tillföra patriotism därför att behovet av patriotisk utbildning i dag är uppenbart, vi behöver det. Om vi inte börjar med barn i skolåldern kommer vi inte ha möjlighet att uppfostra ungdomen som vi vill se den – patriotisk, andlig, moralisk, ansvarstagande”, säger Chorkina som är en av grundarna av den uppmärksammade ungdomsorganisationen Unga armékadetter, som agerar för att stötta Putins regim (Gymnovosti 2018).

Alexander Popov är ledamot i den Internationella Olympiska kommittén men misslyckades när han kandiderade till uppdraget som den ryska olympiska kommitténs ordförande. Vad som inte framkom i filmen är att Alexander Popov i själva verket bodde och levde i Australien under i stort sett hela 1990-talet, även om han tävlade för Ryssland.

Exempelfilm 3: *Dvizhenie Vverch* (2017)

Filmen *Dvizhenie Vverch* (Gå uppåt – ibland även kallad Tre sekunder) handlar om OS-finalen i basket 1972 och vägen till den. I USA har finalmatchen kallats en skandal – men i den här filmen presenteras den som en stor bragd. I centrum för filmen står den nyutnämnde landslagstränaren Vladimir Kondrasjin och hans ledarskap. När han tilldelats uppdraget berättar han på en presskonferens att målet är att vinna OS – något som betraktas som galenskap då USA inte förlorat en enda olympisk match sedan 1936. Trots svårigheter att vinna spelarnas förtroende och motstånd från idrottsbyråkraterna, som betraktar hans uttalade målsättning som en pinsamhet för den sovjetiska staten, arbetar han målmedvetet för att bygga upp laget med målet att vinna OS.

Ett framträdande inslag är spelarnas olika nationella hemvist och hur deras litauiska, georgiska eller ryska identitet skapar splittring i laget. Vem är det de spelar för? Är det sig själva, laget, Sovjet eller rentav den Sovjetrepublik de kommer ifrån och identifierar sig så starkt med? En av spelarna är nära på att hoppa av men ångrar sig av lojalitet till laget som tack vare Kondrasjins ledarskap blivit starkare allteftersom tiden gått.

Filmen innehåller också sekvenser med spelare som visar sig ha medfött hjärtfel och är nära att dö och andra motgångar som drabbar laget. Filmmakarna har tillåtit sig att frångå den verkliga historien i vissa av dessa fall, antingen genom att förändra kronologin eller att lägga in fiktiva händelser

som inte har kunnat påvisas vara sanna, allt för att skapa en känsla av ett lag som trots motgångar svetsas samman och övervinner hinder och mot alla odds i slutet står som segrare och hjältar.

För visst är det så det slutar. Precis som i *Legenda no. 17* framställs de amerikanska spelarna, som de sovjetiska möter i finalen, som osympatiska och något groteska medan närbilderna på de sovjetiska bygger upp en lojalitet och en känsla som gör upplevelsen av finalmatchen känslösam och det är svårt att inte ha sina sympatier hos Sovjetlaget. Trots att laget är starkt nederlagstippat tar Sovjet ledningen direkt och håller den mot alla odds fram till dess att det är några sekunder kvar av matchen. Då gör en av de sovjetiska spelarna ett stort misstag, vilket ger USA med tre sekunder kvar av matchen två straffkast – när Sovjet leder med en enda poäng. Vad som sedan följer är något av det mest dramatiska man kan tänka sig i en finalmatch i OS.

Även i den här filmen är ledaren central. Filmen följer dramaturgin med en ledare som är ifrågasatt, gör sådant som får kritik och som inte förväntas – men i slutändan ska vi förstå att han hela tiden visste vad han gjorde. Trots att ingen förstod det då var det helt rätt och filmen blir en hyllning till en ledare som vet vad som är bäst för dem han leder. Filmen följer också väl det mönster som Shaw & Youngblood (2017) kallat ”man-mot-robot kliché” och bygger upp en väst mot öst-dramaturgi. När spelarna träder in på banan i finalmatchen är det dock inte bara en känsla av USA mot Sovjet – utan alla mot Sovjet. Filmen låter oss förstå att USA representerar hela västvärlden och även publik med annan nationalitet hoppas på segern för USA. Den amerikanska publiken representeras i filmen av två högljudda och skråniga individer som återkommer väldigt många gånger och uppträder självsäkert och agerar utifrån en känsla av dominans.

Själva finalmatchen tar en betydande del av den drygt två timmar långa filmen. En jämförelse med klipp från den verkliga matchen visar på en hög historisk korrekthet. Produktionen skapar och bygger upp en känsla som gör filmupplevelsen oerhört dramatisk. Filmen blev en stor succé och var fram till i år den ryska film som haft de högsta intäkterna någonsin (Russkij Mir 2020).

Filmen om basketbragden släpptes mitt under presidentvalskampanjen 2018 och drog storpublik redan första helgen. I likhet med *Legenda no17* producerades filmen av Nikita Michalkov, känd för sin nära relation till president Putin och sitt stöd för honom. Vid en visning av filmen berättade Michalkov att filmen var gjord för att möta det han beskrev som västs fientlighet mot Ryssland, bevisat genom avstängningen 2018 av dopade ryska

idrottare från OS. Även kulturministern Vladimir Medinskij underströk filmens betydelse för en känsla av stolthet för ens land, vilket varit syftet med hans departements stöd av filmen (Reuters 2018).

Filmens innehåll är självklart betydelsefullt – men också de associationer som publiken kunde göra mellan den hjälteroll som landslagstränaren hade och de ställningstaganden som skådespelaren Vladimir Masjkov gjort och vad han förknippas med. Masjkov, som gjorde rollen som landslagstränaren Kondrasjin, är en av de celebriteter som nominerade Putin till president inför valet 2018. Han är också ledamot i kommittén som tidigare i år lämnade förslag på förändringar av Rysslands konstitution.

Minneskluster och minneskedjor

Mediehistorikern Marielle Wijermars (2018) skriver att den ryska staten på 2000-talet har varit aktivt i sina försök att kontrollera opinionen genom film, mycket mer än genom litteratur. Hon menar också att en tolkning av historien måste medialiseras genom många lager av ett samhälle och att det är samspelet mellan dessa nivåer, både officiella som inofficiella, som påverkar möjligheten att uppnå avsedd effekt av en regerings minnespolitik. ”Minnespolitik är sålunda uttänkt inte bara som en politisk utan också som en social process för förhandling av innebörden av det förflutna, en process i vilket staten, måste man säga, har oproportionerligt stort inflytande”, skriver hon och menar att minnen skapas för att passa syften som existerar i nuet.

Två begrepp som i hennes bok illustrerar hur historiska händelser – oavsett om det handlar om sport eller krig – har syften att påverka en kollektiv uppfattning av det förflutna och tolkning av detta i en samtid är *minneskluster* och *minneskedja*. I ett minneskluster samsas minnen och narrativ med nutid och kopplar samman historiska händelser och personer med vad åskådaren tolkar hör ihop med sin samtid. Skapandet av en minneskedja gör det möjligt att återintegrera minnet av det förflutna i Sovjet med dess positiva och negativa element, in i ett narrativ av nationell tillhörighet. Minneskedjorna exkluderar inte minnen från Sovjet eller går runt den, snarare sätter det dessa minnen i relation med nutiden (Wijermars 2018).

Filmer som utspelar sig under tiden för Brezjnevs regeringsperiod, kanske framförallt under 1970-talet, tilltalar också en känsla för nostalgi av dem som känner igen miljöerna och med avståndets hjälp till stora delar betraktar den tiden som i någon mening stillsam och stabil och med positiva konnotationer. Wijermars (2018) menar att det större antal filmer som spelar på en

nostalgisk koppling till Brezjnev-eran söker just en relation till en tid som många ryssar idag har ett kollektivt minne av.

Kanske var starten 2004 av den internationella filmfestivalen för sportfilm i Ryssland en föraning om utvecklingen som skulle ta fart knappt tio år senare. *Krasnogorskij internationella filmfestival* är en festival med bara sportfilmer och beskrivs som den största i sitt slag i östra Europa. Ordförande är Irina Rodnina, trefaldig OS-mästare i konståkning och ledamot i Duman för det Putin-trogna partiet Förenade Ryssland. Festivalen får sedan 2018 stöd av Gazprom Media, mediebolaget som kontrolleras av Kreml. 2015 startade bolaget tv-kanalen Match – enligt uppgift på uppdrag av president Putin – och genom samarbetet med festivalen visas filmerna på tv-kanalen och når därmed ut brett i Ryssland (Olympic.ru 2018).

Inom forskningen kring film och historiebruk framkommer ibland en uppfattning om att historiska filmer lika mycket är ett uttryck för stämningar och ambitioner i den tid de tillkommit som i den period som handlingen är förlagd till. Historieprofessor Ulf Zander ser produktionen av filmer med historiskt innehåll som ett ”fruktbart och intressant möte mellan det genetiska och genealogiska perspektivet. Vi kan på goda grunder utgå från att många filmskapare faktiskt vill säga någonting om den period som de valt att skilda, samtidigt som rådande värderingar oundvikligen slår igenom i det färdiga resultatet”. (Karlsson och Zander 2004)

I fråga om sportfilmer i dagens Ryssland bör den utgångspunkten vara giltig. Sportfilmen har förutsättningar att tilltala såväl nostalgiska som patriotiska känslor och de senaste årens filmer bör kunna betraktas som kvalitativa produktioner och sevärda filmer – oavsett de politiska ambitionerna bakom dem. Samtidigt går det inte att bortse från den funktion filmproduktionen (åter)igen har fått att stå i politikens och patriotismens tjänst i Ryssland, och att sportfilmen är en intressant företeelse i det ryska projektet om att återupprätta en känsla av nationell stolthet och erkännas som en viktig aktör såväl på den politiska arenan som på den sportsliga.

Litteraturförteckning

Condee, Nancy, Prochorov, Alexander & Prochorova, Elena (red). (2020). *Cine-masaurus: Russian Film in Contemporary Context*. Boston: Academic Studies Press

Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf (red). (2004). *Historien är nu: en introduktion till historiedidaktiken*. Lund: Studentlitteratur

- Liubovb. (2018). "Khorkina: It's a pity that USSR broke down". *Gymnovosti*. 22/8
<https://eng.gymnovosti.com/khorkina-its-a-pity-that-ussr-broke-down/>
- Makaruchov, Andrej. "The Politics of Sports Mega-Events in Russia: Kazan, Sochi, and Beyond". *PONARS Eurasia*. 09/2013. <http://www.ponarseurasia.org/memo/politics-sports-mega-events-russia-kazan-sochi-and-beyond>
- Norris, Stephen M. (2012). *Blockbuster history in the new Russia: movies, memory, and patriotism*. Bloomington: Indiana. University Press
- Petrov, Petre. "Framing Essay" for Part Four, *The Ideological Occult*, i Condee et al. 2020
- Shaw, Tony & Youngblood, Denise J. "Cold War Sport, Film, and Propaganda: A Comparative Analysis of the Superpowers". *Journal of Cold War Studies*. Volym 19, nr 1, 2017 https://www.mitpressjournals.org/doi/full/10.1162/JCWS_a_00721
- Walker, Shaun. (2020). *Putins nya Ryssland och det förflutnas skuggor*. Stockholm: Ordfront
- Wijermars, Mariëlle. (2018). *Memory politics in contemporary Russia: television, cinema and the state*. New York: Routledge

Hemsidor

- <http://www.rusfilm.pitt.edu/legend-no-17/>
- https://olympic.ru/en/news/no_category/international-sports-film-festival-krasnogorski-opens-its-doors/
- <http://en.kremlin.ru/events/president/news/18182>
- <https://ruskiymir.ru/en/news/268611/>